II

Bob

MAKTABDA QO‘SHIMCHA TA’LIMNI TASHKIL ETISH

2.1. Bolalarni o‘qitish va tarbiyalash xususiyatlari (jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar)

2.2. Qo‘shimcha ta’lim blokining o‘quv rejalashtirishi va jadvali

2.3. Qo‘shimcha umumta’lim dasturi

2.4. O‘quvchilarning qo‘shimcha ta’limdagi kasbiy yo‘naltirilishi

“ Bola tarbiyasi —
beshikdan boshlanadi”

XALQ DONISHMANDLIGI

Mazkur bo‘lim maktabda qo‘shimcha ta’limni tashkil etishning amaliy jihatlariga bag‘ishlangan bo‘lib, quyidagi to‘rt yo‘nalishni qamrab oladi: bolalarni o‘qitish va tarbiyalash xususiyatlari; o‘quv rejalashtirish va jadval; qo‘shimcha umumta’lim dasturi; o‘quvchilarning kasbiy yo‘naltirilishi.

Qo‘shimcha ta’lim orqali zamonaviy umumiy ta’limni boyitishning to‘qqiz jihati

1. **Ta’lim imkoniyatlarini kengaytirish.** Turli qo‘shimcha ta’lim dasturlari maktabning asosiy o‘quv dasturini boyitadi va kengaytiradi (ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, ilmiy-tadqiqot faoliyati, sport dasturlari va boshqalar).
2. **Amaliy yo‘naltirilganlik.** O‘quvchilar dars jarayonida olgan bilim va ko‘nikmalarini amalda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar (loyihalar, tadqiqotlar, tanlovlar, ko‘rgazmalar).
3. **Ijodiy salohiyatni rivojlantirish.** Ta’lim dasturlari ko‘pincha badiiy, musiqiy yoki ilmiy faoliyat kabi ijodiy faoliyatlarni rag‘batlantirishga yo‘naltirilgan bo‘ladi.
4. **Shaxsiylik va individuallashtirish.** Qo‘shimcha ta’lim har bir bola uchun individual ta’lim yo‘nalishini tanlash imkonini beradi.
5. **Muvaffaqiyat va yutuq.** O‘quvchining o‘zini muvaffaqiyatli his qilishi, asosiy fanlarda ham muvaffaqiyatga erishishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.
6. **O‘z yo‘lini topish va o‘zini ro‘yobga chiqarish maydoni.** Qo‘shimcha ta’lim — bu tajriba qilish, tanlash va xato qilish imkoniyatini beradigan faoliyat maydonidir.
7. **Shaxsning uyg‘un rivojlanishi.** Qo‘shimcha ta’lim insonning intellektual, jismoniy va estetik tarbiyasini ta’minlaydi.
8. **Moslashuvchanlik va innovatsionlik.** An’anaviy sinf-dars tizimidan farq qiluvchi formatlar yangi loyihalar va dasturlarni yaratish imkonini beradi.
9. **Ustoz yoki sevimli mashg‘ulot egasi bilan uchrashuv.** Qo‘shimcha ta’lim umumiy qiziqish asosida qurilgan norasmiy muloqot va hamkorlikni ta’minlaydi

2.1. Maktabdagi qo‘shimcha ta’lim tizimida bolalarni o‘qitish va tarbiyalash xususiyatlari (jumladan, alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar)

Maktabdagi qo‘shimcha ta’limdagi ta’lim faoliyati kamroq rasmiylashtirilgan xarakterga ega bo‘lib, uning shakl va texnologiyalari an’anaviy fanlarga yo‘naltirilgan sinf-dars tizimida qabul qilingan yondashuvdan farq qiladi. U, avvalo, bolaning individual bilim, ko‘nikma va malakalari yig‘indisiga emas, balki uning rivojlanishiga, ijodiy imkoniyatlarini ochishga, qobiliyatlari va shaxsiy sifatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan.

Muhim

Ta’lim faoliyatining asosiy maqsadi — o‘quvchining o‘zini namoyon qilishi, ijodiy salohiyatini ochishi va rivojlanishi uchun sharoit yaratishdir. Shu sababli, mazkur tizimda o‘quv-tarbiya jarayoni qat’iy tartibga solinmaydi va oldindan belgilangan yagona ta’lim natijalari nazarda tutilmaydi.

Qo‘shimcha umumrivojlantiruvchi dasturlarning ustuvor maqsadi oddiy bilim, ko‘nikma va malakalarni pedagogdan o‘quvchiga uzatish emas, balki: o‘quvchining mustaqil ravishda maqsad qo‘yish qobiliyatini rivojlantirish; ushbu maqsadga erishish yo‘llarini loyihalash; o‘z faoliyatini nazorat qilish va baholash; o‘z yutuqlarini namoyon etish; o‘rganishni o‘rganish ko‘nikmasini shakllantirish; yangi ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish orqali o‘zini takomillashtirishdir.

Qo‘shimcha umumta’lim dasturlarining o‘ziga xos xususiyatlari

- **Umumiy qobiliyatlarning maxsus qobiliyatlardan ustunligi.** Qo‘shimcha ta’lim tor ixtisoslashuvdan ko‘ra kengroq, universal qobiliyatlarni rivojlantirishga ko‘proq e’tibor qaratadi.
- **Universal o‘quv harakatlarini rivojlantirishga urg‘u berish.** Bu bolaga mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish, tahlil qilish va o‘z faoliyatini tashkil etishga yordam beradi.
- **“Umumiy madaniyat”ni rivojlantirish.** Qo‘shimcha ta’lim bilish (kognitiv), jismoniy, ijtimoiy rivojlanish, ijodiy faollik hamda shaxsning harakatchanligi va moslashuvchanligini rivojlantirish yo‘nalishlarida xizmat qiladi.

Rivojlantiruvchi xarakter quyidagilarni anglatadi:

- bolalarning tabiiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi;
- bolalarning qiziqishlarini amalga oshirishga xizmat qilishi;
- bola shaxsining ko‘p qirrali rivojlanish vositasi bo‘lishi.

Faoliyat shakl va mazmun jihatidan turli bo‘lishi kerak:

- guruhli va individual mashg‘ulotlar;
- nazariy va amaliy mashg‘ulotlar;
- ijroiy va ijodiy mashg‘ulotlar.

Qo‘shimcha ta’lim mashg‘ulotlari an’anaviy sinf-dars tizimidan farq qiluvchi shakllarda olib boriladi:

- integratsiyalashgan mashg‘ulotlar;
- fanlararo bog‘liqlik asosidagi mashg‘ulotlar;
- musobaqa shaklidagi mashg‘ulotlar, konkurslar, turnirlar, viktorinalar;
- loyiha-ijodiy laboratoriyalar; treninglar va boshqalar.

Qo‘shimcha umumta’lim dasturlarini amalga oshirishda turli ta’lim texnologiyalaridan, jumladan masofaviy ta’lim texnologiyalari va elektron o‘qitishdan foydalanish mumkin (O‘zbekiston Respublikasining ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarida belgilangan talablar asosida).

Nogironligi bo‘lgan bolalarni qo‘shimcha ta’limda o‘qitish va tarbiyalashning o‘ziga xos xususiyatlari

1. O‘qitish va tarbiyani tashkil etish

Nogironligi bo‘lgan bolalar bilan ta’lim-tarbiya ishlari ularning alohida ta’lim ehtiyojlarini hisobga oluvchi moslashtirilgan qo‘shimcha umumta’lim dasturlari asosida amalga oshirilishi zarur:

- psixologik-pedagogik yordam ko‘rsatish;
- reabilitatsiya (abilitatsiya)ni ta’minlash;
- differensial yondashuv asosida yordam berish (zarurat bo‘lsa, assistent orqali texnik ko‘mak ham);
- og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan kommunikatsiya imkoniyatlarini yaratish.

2. Maxsus sharoitlar yaratish

Umumta’lim tashkilotlari psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya xulosasi yoki bola uchun individual reabilitatsiya dasturiga muvofiq maxsus sharoitlarni yaratishi shart:

- maxsus ta’lim dasturlari va metodlari;
- maxsus darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar va didaktik materiallar;
- kollektiv va individual foydalanish uchun maxsus texnik vositalar; assistent (yordamchi) xizmatlari;
- guruhli va individual korreksion mashg‘ulotlar;
- ta’lim tashkilotiga kirish imkoniyatini ta’minlash;
- ta’lim dasturlarini o‘zlashtirishni yengillashtiruvchi boshqa sharoitlar.

3. Bepul taqdim etiladigan imkoniyatlar

Moslashtirilgan qo‘shimcha dasturlarni amalga oshirishda nogironligi bo‘lgan o‘quvchilarga qonunchilikda belgilangan tartibda o‘quvchilarga quyidagilar **bepul** taqdim etiladi:

- maxsus darsliklar;
- o‘quv qo‘llanmalar;
- boshqa o‘quv adabiyotlari;
- surdotarjimon va tiflosurdotarjimon xizmatlari.

4. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish

Umumta’lim tashkilotlarida tarbiyaviy faoliyat qo‘shimcha ta’lim vositalari orqali ham amalga oshiriladi, jumladan, bolalar tarbiyaviy jamoalarini (ijodiy birlashmalarni) shakllantirish orqali. Nogironligi bo‘lgan o‘quvchilar bilan mashg‘ulotlar boshqa o‘quvchilar bilan birga umumiy guruhlarda, alohida maxsus guruhlarda yoki individual o‘quv rejasi asosida tashkil etilishi mumkin.

Muhim

Qo‘shimcha ta’limdagi tarbiya faoliyatga asoslangan xarakterga ega bo‘lib, insonning o‘z hayoti mazmunini anglashiga va kelajagini ongli ravishda loyihalashiga yordam beradi.

Barcha ta’lim bosqichlaridagi ta’lim tashkilotlarida tarbiyaviy ishlarning asosiy yo‘nalishlari quyidagilar hisoblanadi:

- fuqarolik-vatanparvarlik tarbiyasi;
- jismoniy tarbiya;
- madaniy-ijodiy tarbiya;
- ma’naviy-axloqiy tarbiya; o‘quvchilar o‘zini o‘zi boshqaruvi;
- ilmiy-ta’limiy rivojlanish;
- kasbiy-mehnat tarbiyasi;
- sog‘lom turmush tarzini shakllantirish;
- ekologik madaniyatni tarbiyalash;
- mentorlik (ustoz-shogird tizimi); volontyorlik faoliyati va boshqalar.

2.2. Qo‘shimcha ta’lim blokining o‘quv rejalashtirishi va mashg‘ulotlar jadvali

Umumta’lim tashkilotida qo‘shimcha ta’lim blokining o‘quv rejalashtirilishi oilalarning ehtiyojlari va davlat buyurtmasiga asoslanadi. Maktabda qo‘shimcha ta’lim blokini tashkil etishning namunaviy algoritmi quyidagicha:

1. O‘quvchilarning individual ta’lim ehtiyojlari va davlat buyurtmasining ijtimoiy talabini o‘rganish.
2. Maktabdagi qo‘shimcha ta’limning maqsad va vazifalarini belgilash (masalan: ijodiy ko‘nikmalarni rivojlantirish; sport imkoniyatlarini yaxshilash; ma’lum yo‘nalishda bilim darajasini oshirish).
3. O‘quv rejasini ishlab chiqish: har bir yo‘nalish bo‘yicha mashg‘ulotlarning maqsadi va mazmunini, yil davomida o‘rganiladigan mavzularni, rivojlantiriladigan ko‘nikma va bilimlarni, qo‘llaniladigan metodlarni aniqlash.
4. Har bir kursning davomiyligi va haftalik yuklamasini aniqlash, o‘quv yilini davrlarga bo‘lish va yuklamani bolalarni ortiqcha zo‘riqtirmaydigan tarzda teng taqsimlash.
5. Turli shakl va metodlarni shakllantirish: nazariy va amaliy mashg‘ulotlar, loyiha ishlari, o‘yinlar, guruhli topshiriqlar va boshqa faoliyat turlari; baholash mezonlarini oldindan belgilash.
6. Kerakli resurs va materiallarni aniqlash: darsliklar, o‘quv qo‘llanmalar, kompyuterlar, sport jihozlari, interaktiv doskalar va IT vositalari.
7. Mashg‘ulotlar jadvalini tuzish, o‘quvchilarning bo‘sh vaqti va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda.
8. Mas’ul shaxslarni belgilash: o‘quv rejasining bajarilishini nazorat qilish, o‘quvchilarning natijalarini baholash, zarur bo‘lsa dasturlarni moslashtirish uchun javobgar xodimlarni tayinlash.

Mashg‘ulotlar jadvali tuzilishida quyidagilar hisobga olinadi: pedagogik xodimlarning takliflari; o‘quvchilarning istaklari; ota-onalarning (qonuniy vakillarning) fikrlari; o‘quvchilarning yosh xususiyatlari.

Muhim

Umumta’lim tashkiloti auditoriya mashg‘ulotlari shakllarini, ularning davomiyligini, o‘tkazish tartibi va davriyligini, shuningdek, o‘quvchilarning oraliq attestatsiyasi shakllarini mustaqil ravishda belgilaydi.

Qo‘shimcha ta’limdagi mashg‘ulotlar jadvali o‘quvchilarning asosiy o‘quv yuklamasini to‘ldiruvchi tarzda tuziladi, shu sababli sog‘liqni saqlash va gigiyena talablariga qat’iy rioya etilishi zarur:

- mashg‘ulotlar orasida tanaffus va dam olish vaqtlarini belgilash — bu ortiqcha yuklanishning oldini oladi;
- qo‘shimcha ta’lim mashg‘ulotlari auditoriya shaklida ham, auditoriyadan tashqarida ham (mustaqil mashg‘ulotlar) guruh yoki individual shaklda o‘tkazilishi mumkin;
- o‘quv-tarbiyaviy jarayon rejimi (jadvali) O‘zbekiston Respublikasi Sog‘liqni saqlash vazirligi tomonidan tasdiqlangan sanitariya-gigiyena talablariga (bolalar va o‘smirlar muassasalari uchun amaldagi sanitariya qoidalari va normalari — SanQvaN) mos bo‘lishi kerak;
- qo‘shimcha mashg‘ulotlar odatda ertalab soat 8:00 dan oldin boshlanmaydi va kechki soat 20:00 dan kech tugamaydi; yuqori sinf o‘quvchilari uchun tugash vaqti bo‘yicha maxsus qoidalar amaldagi sanitariya-gigiyena talablarida belgilanadi;
- qo‘shimcha ta’lim dasturlari bo‘yicha mashg‘ulotlarni majburiy darslar soni eng kam bo‘lgan kunlarga rejalashtirish tavsiya etiladi; qo‘shimcha mashg‘ulotlar boshlanishi bilan oxirgi asosiy dars orasida yetarli darajada tanaffus (kamida 20 daqiqa) bo‘lishi kerak.

To‘garaklar va ijodiy birlashmalar faoliyatida, zarur sharoitlar mavjud bo‘lsa va rahbar roziligi bilan, voyaga yetmagan o‘quvchilarning ota-onalari (qonuniy vakillari) ham ishtirok etishlari mumkin.

Ta’lim faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar qo‘shimcha umumta’lim dasturlarini butun kalendar yil davomida, shu jumladan, ta’til vaqtida ham amalga oshirishi mumkin. Ta’lim tashkilotlarining mahalliy hujjatlarida bolalar uchun qo‘shimcha ta’lim birlashmalarining o‘quv yilidagi ishlash muddatlari belgilab qo‘yilishi kerak. Odatda bolalar guruhlari va jamoalarida o‘quv yili 1-sentabrda boshlanadi va joriy yilning 25-mayida tugaydi. Yozgi ta’til davrida (1-iyundan 31-avgustga qadar) qo‘shimcha ta’lim faoliyati yozgi ish rejimi asosida — ekspeditsiyalar, o‘quv yig‘inlari, ixtisoslashtirilgan lagerlar, yozgi maktablar shaklida tashkil etilishi mumkin.

Qo‘shimcha ta’lim blokining tashkiliy ishlari umumta’lim tashkiloti direktorining tegishli yo‘nalish bo‘yicha o‘rinbosari yoki mazkur vazifalarni bajarish uchun buyruq bilan belgilangan mas’ul pedagogik xodim zimmasiga yuklatilishi mumkin. Yil davomida mashg‘ulotlar jadvali ishlab chiqarish zarurati yoki pedagogning asoslantirilgan shaxsiy arizasiga ko‘ra o‘zgartirilishi mumkin. O‘quv guruhining ish jadvali o‘quv ishlarini hisobga olish jurnalida qayd etiladi.

Maktab uchun tavsiya etiladigan mahalliy normativ-huquqiy hujjatlar ro‘yxati

Qo‘shimcha ta’lim faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish uchun umumta’lim tashkilotida quyidagi mahalliy hujjatlarni ishlab chiqish tavsiya etiladi: qo‘shimcha ta’lim faoliyatini tashkil etish to‘g‘risidagi nizom; qo‘shimcha ta’lim pedagog xodimlarining lavozim yo‘riqnomalari; tadbirlar, sayohatlar, ekskursiyalar va boshqa ko‘chma mashg‘ulotlarni tashkil etish tartibi; o‘quvchilarni qabul qilish, o‘qishdan chiqarish va qayta tiklash bo‘yicha buyruqlar; pullik qo‘shimcha ta’lim xizmatlarini tashkil etish to‘g‘risidagi nizom; pedagog xodimlarni attestatsiyadan o‘tkazish tartibi; qo‘shimcha ta’lim bo‘limi (yoki markazi) faoliyati to‘g‘risidagi nizom; o‘quvchilar bilimini nazorat qilish, oraliq va yakuniy baholash tartibi to‘g‘risidagi nizom; qo‘shimcha ta’limning umumrivojlantiruvchi o‘quv dasturlari.

2.3. Qo‘shimcha ta’lim dasturi

Umumta’lim tashkilotida qo‘shimcha ta’lim blokining o‘quv rejalashtirilishi oilalarning ehtiyojlari va davlat buyurtmasiga asoslanadi. Maktabda qo‘shimcha ta’lim blokini tashkil etishning namunaviy algoritmi quyidagicha:

Qo‘shimcha ma’lumot

Qonunchilikka muvofiq qo‘shimcha umumta’lim dasturlari olti asosiy yo‘nalishda amalga oshiriladi — badiiy, ijtimoiy-gumanitar, jismoniy-sport, texnik, tabiiy-ilmiy hamda turizm va o‘lkashunoslik. Har bir maktab ushbu olti yo‘nalish doirasida o‘zining aniqroq ixtisoslashuv mavzularini (masalan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, xorijiy tillar, amaliy kasb-hunar ko‘nikmalari, ekologik ta’lim, fuqarolik tarbiyasi va liderlik ko‘nikmalari kabi) tanlab, dastur ishlab chiqishi mumkin.

Qo‘shimcha ta’lim dasturlari ta’lim tashkiloti tomonidan O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, davlat ta’lim talablari hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar talablarini hisobga olgan holda mustaqil ravishda ishlab chiqiladi va tasdiqlanadi. Dastur yo‘nalishi (ixtisoslashuvi) uning muayyan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirishga yo‘naltirilganligini ifodalaydi hamda dastur maqsadi, mazmuni, o‘qitish metodlari va kutilayotgan ta’lim natijalarini belgilaydi.

Qo‘shimcha ta’lim dasturining tarkibiy qismlari

Qo‘shimcha ta’lim dasturi kamida quyidagilarni o‘z ichiga olishi lozim:

- dastur nomi;
- dastur maqsadi va vazifalari;
- dastur yo‘nalishi (ixtisoslashuvi);
- dastur mo‘ljallangan ta’lim oluvchilar toifasi (yosh guruhi);
- ta’lim tili;
- dasturni amalga oshirish muddati va umumiy o‘quv yuklamasi;
- o‘quv reja va mavzular taqsimoti; ta’limni tashkil etish shakllari hamda o‘qitish metodlari;
- qo‘llaniladigan pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari;
- o‘quv-uslubiy va elektron ta’lim resurslari (mavjud bo‘lganda);
- ta’lim natijalarini baholash tartibi (baholash nazarda tutilgan hollarda);

- dasturni amalga oshirish uchun zarur moddiy-texnik va kadrlar ta’minoti;
- dasturni o‘zlashtirish natijasida shakllantiriladigan bilim, ko‘nikma va kompetensiyalar.

Dastur mazmuni o‘quv rejasida rasmiylashtiriladi.

O‘quv reja — ta’lim jarayonini tashkil etishni belgilovchi hujjat bo‘lib, unda:

- o‘quv fanlari, kurslar va modullar ro‘yxati;
- ularning hajmi (soatlari);
- o‘qitish ketma-ketligi;
- o‘quv davrlari bo‘yicha taqsimoti;
- ta’lim jarayoni jadvali;
- amaliyot va boshqa o‘quv faoliyati turlari;
- ta’til va attestatsiya muddatlari;
- o‘quvchilarning oraliq va yakuniy attestatsiyasi shakllari belgilanadi.

Qo‘shimcha umumrivojlantiruvchi dasturlar majburiy tarzda ta’lim tashkilotining rasmiy saytida va hududiy navigatorlarda joylashtiriladi. Bu quyidagi maqsadlarda amalga oshiriladi:

- qo‘shimcha ta’limni shaxsiylashtirilgan moliyalashtirish tizimini joriy etish; bolalarni qo‘shimcha ta’lim bilan shaxsiy hisob asosida qamrab olish;
- qo‘shimcha ta’lim dasturlari va tadbirlari haqidagi dolzarb ma’lumotlarga ochiq kirishni ta’minlash.

Ta’lim dasturlarini ishlab chiqishda modul tamoyiliga asoslangan tashkil etish shaklidan foydalanish mumkin. Bunda o‘quv dasturi mazmuni modullar ko‘rinishida tuziladi va har bir modul ma’lum bir asosiy g‘oya yoki vazifani hal qilishga yo‘naltirilgan nisbatan mustaqil didaktik birlik hisoblanadi. Dasturlarni modul tamoyili asosida loyihalash dastur mazmunini ketma-ket (vertikal) yoki parallel (gorizontal) tarzda amalga oshirish imkonini beradi.

Ta’lim faoliyatini loyihalash ko‘p bosqichli differensiallashuv tizimi asosida qurilishi mumkin — turli darajadagi dasturlar tizimini yaratish:

boshlang‘ich (start) daraja;
bazaviy daraja;
ilg‘or (advanced) daraja.

Har bir o‘quvchi o‘z tayyorgarligi va imkoniyatlaridan kelib chiqib, istalgan darajadan ta’lim olish huquqiga ega bo‘lishi kerak.

Ta’lim dasturini ishlab chiqish bosqichlari

1. Maqsadni belgilash va dastur shaklini rasmiylashtirish.
2. Talab va buyurtmani tahlil qilish (dolzarblik, zarurlik, ijtimoiy ehtiyoj).
3. Dastur mazmuni va hajmini kelishish.
4. Kutilayotgan ta’lim natijalari va samaralarini aniqlash.
5. Dastur matnini to‘ldirish va rasmiylashtirish.
6. Dasturni kelishish va tasdiqlash.
7. Ta’lim tashkiloti saytida joylashtirish.

Ta’lim faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlar qo‘shimcha umumta’lim dasturlarini fan, texnika, madaniyat, iqtisodiyot, texnologiya va ijtimoiy sohadagi zamonaviy rivojlanishlarni hisobga olgan holda muntazam yangilab borishlari kerak.

Ta’lim tashkilotlari hamda pedagoglarga qo‘shimcha ta’lim dasturlarini ishlab chiqish va maxsus ta’lim ehtiyojlariga ega bo‘lgan bolalar uchun moslashtirishda uslubiy yordam ko‘rsatish maqsadida mamlakatimizda inklyuziv ta’limni rivojlantirish, nogironligi bo‘lgan bolalar va alohida ta’lim ehtiyojlariga ega o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha resurs va metodik markazlar faoliyat yuritmoqda. Ushbu markazlar pedagoglar, psixologlar, defektologlar va boshqa mutaxassislar uchun moslashtirilgan qo‘shimcha ta’lim dasturlarini ishlab chiqish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar va namunaviy dasturlar tayyorlaydi.

2.4. Qo‘shimcha ta’limda maktab o‘quvchilarining kasbiy yo‘naltirilishi

Davlatning ta’lim siyosatidagi eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy vazifalardan biri — kadrlar tayyorlashdir, chunki mamlakat iqtisodiy tizimining barqarorligi, mehnat bozori samaradorligi va raqobatbardoshligi aynan shunga bog‘liq.

Muhim

Qo‘shimcha ta’lim o‘quvchilarning kasbiy o‘zini aniqlashi va professional yo‘naltirilishi uchun katta imkoniyatlarga ega — turli kvazi-professional faoliyatlarni tashkil etish va kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan amaliy tajribalarni yaratish orqali.

Umumta’lim tashkilotlarining 6–11-sinf o‘quvchilari uchun amaldagi kasbiy yo‘naltirish minimumi o‘quvchilarning qiziqishlari va ta’lim ehtiyojlarini hisobga olgan holda qo‘shimcha ta’lim mashg‘ulotlarini tanlash va ularda qatnashishni nazarda tutadi. Umumta’lim tashkilotidagi qo‘shimcha ta’lim pedagogi pedagog-navigator (ya’ni o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini kuzatib boruvchi mutaxassis) sifatida faoliyat yuritishi mumkin — u o‘quvchilarga pedagogik yordam ko‘rsatadi, individual ta’lim-kasbiy yo‘nalishlarini shakllantiradi va bu yo‘nalishlarni amalga oshirishga ko‘maklashadi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim sohasini rivojlantirishga doir ustuvor yo‘nalishlar doirasida bolalar qo‘shimcha ta’limi mazmunini yangilash hamda ilg‘or pedagogik tajribalarni keng joriy etish ishlari amalga oshirilmoqda, jumladan: ta’til davrida tashkil etiladigan kasbga yo‘naltirish va amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish dasturlari; innovatsion ta’lim texnologiyalariga asoslangan qo‘shimcha ta’lim tashkilotlari faoliyati.

Kasbga yo‘naltirish dasturlari doirasida o‘quvchilar: kasbiy qiziqish va layoqatni aniqlashga qaratilgan test va diagnostik jarayonlarda ishtirok etadilar; amaliy yo‘naltirilgan master-klass va treninglarda qatnashadilar; turli soha mutaxassislarining ma’ruza va uchrashuvlarida ishtirok etadilar; ishlab chiqarish korxonalari, tashkilotlar va oliy ta’lim muassasalariga ekskursiyalarda ishtirok etadilar.

Bugungi kunda kasbga yo‘naltirish va qo‘shimcha ta’lim tizimida quyidagi ustuvor yo‘nalishlar rivojlanmoqda: raqamli texnologiyalar va media sohalari; zamonaviy sog‘liqni saqlash va biotibbiyot texnologiyalari; intellektual ishlab chiqarish va muhandislik texnologiyalari; robototexnika va avtomatlashtirish; tadbirkorlik va startap loyihalari.

Kasbga yo‘naltirish ishlarini amalga oshirishda quyidagi yirik tashkilotlar bilan hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi mumkin: tegishli vazirlik va idoralar; “Uzbekistan Airways” aksiyadorlik jamiyati; “UzAuto Motors” va avtomobilsozlik sanoati korxonalari; Favqulodda vaziyatlar vazirligi; “Uzatom” agentligi; axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyot sohasidagi kompaniyalar; transport va aviatsiya korxonalari; ilmiy-tadqiqot institutlari va markazlari; Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tizimidagi oliy ta’lim muassasalari; yoshlar bilan ishlash va kasbga yo‘naltirishga ixtisoslashgan tashkilotlar; moliyaviy savodxonlikni oshirish markazlari va boshqa hamkor tashkilotlar.

Qo‘shimcha ta’lim tizimida yo‘nalishga ixtisoslashgan “maktablar”

- **Texnik maktab —** sun’iy-texnik va virtual obyektlarni yaratish, zamonaviy texnik vositalardan foydalanish, o‘quvchilarda texnik savodxonlik va muhandislik tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan.

- **Jismoniy-tarbiyaviy va sport maktabi —** olimpiya, noolimpiya va milliy sport turlarining elementlarini o‘z ichiga olgan amaliy mashg‘ulotlar, jamoaviy va individual faoliyat, jismoniy, ma’naviy, intellektual rivojlanish hamda vatanparvarlik tarbiyasini qo‘llab-quvvatlaydi.

- **Turistik-o‘lkashunoslik maktabi —** sayohatlar, ekspeditsiyalar, ekskursiyalar, loyiha-tadqiqot faoliyatlari va boshqa profil faoliyatlarini tashkil etadi.

- **Badiiy maktab —** san’atning turli turlari, badiiy ijod, raqamli texnologiyalar yordamidagi san’at, musiqiy, badiiy, sahna san’ati, ko‘rgazma materiallari tayyorlash, kreativ industriyalar (jumladan maktab teatrlari) yo‘nalishlarini rivojlantiradi.

- **Tabiiy-ilmiy maktab —** ilmiy faoliyat, kuzatish amaliyoti, modellashtirish va konstruksiyalash, tabiat va atrof-muhit hodisalarini o‘rganish, bilim sohalari integratsiyasi asosida tizimli yondashuvni shakllantiradi.

- **Ijtimoiy-gumanitar maktab —** jamiyatni rivojlantirish amaliyoti, millatlararo muloqot madaniyati, liderlik sifatlari, moliyaviy, huquqiy va media savodxonlik, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantiradi.

Qo‘shimcha ta’limning kasbga yo‘naltirish imkoniyatlarini yanada rivojlantirish maqsadida har yili ta’lim muassasalari rahbar va pedagog xodimlari uchun malaka oshirish kurslari tashkil etiladi. Jismoniy tarbiya va sport yo‘nalishida esa maktab sport klublari faoliyati orqali kasbiy yo‘naltirishni tashkil etish bo‘yicha maxsus metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.